

„Varpas“ išleidžiamas
Tilžėje 20 kiekvieno mė-
nesio. Metinė prekė su
prisiuntimu:

Rusijoje uždeng-

tose gromatose . 6 rubl.,

Prusuose . . . 4 auks.,

Amerikoje ir kitur 5 auks.

VARPAS

Apgarsinimai „V a r p e“
kaštuoja už kiekvieną ke-
tvirtą dalį ištisos eilutės
smulkaus rašto 20 pfen. arba
10 kap., priimami „Varpo“
išleistuvėje Tilžėje.

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Keli žodžiai prie senojo klausymo.

P. Kėkštas Nr. 1. „Varpo“ šių metų aiškiai išrodė, jog lenkė arba puslenkė didei pavojinga kaip pati ir motina lietuviško inteligento namuose. Pagal išvedimą p. K. jokiū būdu geras Lietuvis negal drysti vesti lenkė arba puslenkė, jaigu jisai nor pasilikti ir toliaus naudingū sąnariu lietuviškos draugijos ir vaikus lietuviškai užauginti. Anot teisingos nuomonės rašytojus, lietuviški inteligentai, jaigu jie nori sutverti lietuvišką draugiją pagal kalbą ir pagal dvasią, privalo vesti grynas Lietuvaites. Sutikdamas principe, jog lietuviškas inteligentas privalo vesti gryną Lietuvaitę, aš išrandu, kad vesti visai prastą kaimo merginą tik gi yra persunku del inteligentiško žmogaus. Šios priežasties dėlei aš laikau už reikalingą daiktą ištarti dar keletą žodžių tame dalyke. Pirmučiausiai aš norėjau nurodyti ant to, kad inteligentai būtų rupestingesni ant jieškojimo sav moteriškių. Girdime, kad ten ir ten yra šauni Lietuvaitė, išėjus gimnaziją, girdime, jog didesniuose miestuose randasi lietuviškos šeimės, kame taipgi užeinama pusėtinai daug apšviestų Lietuvaičių, bet mūsų inteligentai, nesirupina nejieško, rodos, jie mislyja, kad mergaitės tur pačios ateit jiems pasisiulyt. O kadangi jos taip nedaro, tai mūsų inteligentai tiktai dejuoja, kad „nėra“ Lietuvaičių; o tuom tarpu visokios vietinės lenkės, puslenkės, neturėdamos kur dėtis, stropiai darbuojasi apie apšukimą galvų mūsų inteligentams, ir neveltū. Kad aš čionai kalbu teisybę, tai liudyja dangelis nusidavimų, kuriuos sutinkame šiandieniniame gyvenime. Žinome, kad tie, kurie jieškojo Lietuvaitės, rado, o kurie nejieškojo, teko lenkėms. O tame tarpe buvo atsitikimų, kame apšviestos Lietuvaitės teko svetimtaučiams arba išgamiams, tiktai per neparangumą mūsų inteligentų. Tarp kitų girdime esant daug Lietuvaičių Petrapilyje.

Toliaus turiu ir tai priminti, jog lietuviškiems inteligentams labai pritiktų vesti Latvaites ir Prūsų Lietuvaites. Gerai užauginta Latvaitė, be abejojimo, būtų ir gera Lietuvininkė, kada pramoktų lietuviškai ir apsiprastų su broliška Latviams Lietuvių tauta. O iš kitos pusės toksai susigimimavimas, per vedimą, tarp Latvių ir Lietuvių turėtų geras pasekmes ir del tautiškų reikalų abiejų šalių.

Mums, Lietuviams, būtų ypač naudinga ta giminyta, kadangi nuo Latvių mes galime daug pasimokinti. Beveik tiek pat būtų galima pasakyti ir apie susigimimavimą su Prūsų Lietuva. Tik šičionai ištekmė būtų adverna: mūsų inteligentai galėtų turėti ištekmę ant tautiško susipratimo Prūsų Lietuvininkų, o podraug ir ant atnaujinimo tautiškos vienybės tarp Lietuvių, gyvenančių po Maskolium ir po Vokiečių. Reikia, mat, tai turėti ant mislies, kad Lietuviai Didžiosios Lietuvos ir prusiškiai per visokias istoriskas andras didei vieni nuo kitų atsitolino, ir šiandien jau taip juntasi svetimais prieš kits kitą, kad vieni kitus vadina visokiais, netikrais, paniekinančiais vardais: prusas, gudas, polaks etc. Taigi, sakau, toksai matrimonialinis susigimimavimas rasi iš lengvo nudilintų tas bjaurias istoriskas ištekmės. Ant galo aš išrandu, kad to mūsų inteligentai, nenorėdami vesti visai prastos Lietuvaitės, o neįstengdami arba nenorėdami susijieškoti apšviestos Lietuvaitės, Latvaitės etc., gali dar patys užsiauginti sau moteris. Toksai inteligentas, kada jisai pabaigia mokslą, tegul susijieško patogią ne iš visai prastų namų mergaitę ir tegul ją leidžia į mokslą, jaigu įstengia kišenius, o jai ne, tai tegul patsai mokina. Tokia užaugusi, 17—18 metų, mergaitė, pasimokinus kokius 3—4 metus, po geru vedimu, jau bus gavus reikalingiausias žinias, o tolesnį lavinimąsi užbaigs ištekejus. Tokis budas vedimo juk ne naujiena, ir joks apšviestas žmogus negal pasakyti, jog tai negalimas daiktas.

Tiek galima pasakyti šiandien norintiems vesti inteligentams. O ką apie prirengimą apšviestų moterų ant tolesnio laiko, tai mano nuomonė apie tą dalyką yra šiokia. Mes, inteligentai, turime abelnai patys daugiau rupintis apie apšvietimą moterų. Mūsų prasčiokai, be apšviestos ištekmės ir pagalbos, dar negreitai pareis ant mislies reikalingumo spšvietimo moteriškei. Paveizdu tam gali buti mūsų pačių tėviškės. Tuom tarpu kaip mes, vyriškiai, išėjome augštus mokslus, mūsų sesers pasiliko suvisu tamsios, ir to mūsų tėvai nelaiko už nenormališką daiktą — ir leidžiantį dukterį į mokslą galima paskaityti už išėminį. Deltogi mes, inteligentai, turėkime už pareigą, už skolą visur, kur tik galima, platinti nuomonę reikalingumo apšvietimo del moterų; turime rupintis įgyvendinti tą nuomonę tarp prastų žmonių ir per spaudą, laikraščius ir knygas.

Neišpasakytai daug gero tame dalyke padarytų mūsų kunigai, jaigu tik priderančiai suprastų reikalingumą apšvietimo moterų del išlaikymo tikėjimo (ne davatkystos) ir atgaivinimo lietuviškos dvasios, ir turėtų priegtam šiek tiek gero noro. O apšviestos Lietuvos, kurios tur tiesas ir galę ant įrengimo lietuviškų pensionų, prie mokslaviečių, tegul išitėmyja, kokią naudą atneštų Lietuvai, įsteigdamos kuogreičiausiai tokius pensionus.

Rusvos dulkės. *kuo dūka*

Lenkiškai parašė Rodzevyčių Marė, lietuviškai vertė V. K. (Tasa.)

— O gal paprašys tavęs rutos iš vainiko!

Už merginą užstojo Švedų Jurgis, vaikas su nykęs, menkas ir lėtas.

— Gėda būtų Kareiviškiams, kad tokią darbininkę Vokiečiui atiduotų.

Merginos pradėjo kukždėti ir juoktis, o Rautas drąsiai pakėlė galvą.

— Ar tai Vokietys, jaigu užsimanys, prašys jūsų daleidimo?

Užbaigė lysis, išmeigė į žemę dalgį, atsisuko ir pradėjo raišioti pėdus.

— E! kur jus? — riktėlėjo kirtikams. — Kol jus pabaigsite, tai aš atliksiu už savę ir už merginą!

— Aa, lengvai nžaugai, o mus eđe darbas ir vargas! — atsiliepė Kristupas. *raiziai*

Rautas pasityėiodamas nusijuokė.

— Lengvai augau! — tarė, mesdamas pėdą, lyg plunksną. — Augino manę tokios audros, ką su prievarta traukia į prapultį, glostė manę per pečius smaluoti viržiai, lygino man rankas slidžios virvės, kuriomis net į padanges ejo kelias! Iš tokio auginimo tu būtum negrižęs, o ligų ir vargų, ką manę graužė, tai nė sapnuote nesapnuosi . . . . .

Rožiukė dirstelėjo į jį.

Pajutimas savo pajiegu ir vertės, atminimas tų kovų ir pergalejimų padabino jį net jos aktyse. Suprato Rupino gailėstį, kad jį ta žemė palydės vėl ir ant visadė . . . . .

Sustojo visos moteriškes su saujomis rugių rankose ir žiurėjo į jį, jaunesnės pasigėrėdamos ir pasistebedamos, o vyresnės pasigailėdamos vaikino. Jis, nusiėmęs kepurę ir šluostydamas prakaitą, sakė toliaus:

— Jums rodosi, kad jus darbas sunkus, kad jus trūsas brangus! Tai juokai dirbti ant tos saulės, ką vos tik šildo, ant gryno sveiko lauko? Nematei, Kristupai, karštų, kaip pekla, našrų garinių katilų, kur kaitra svilina uoda, o prakaitas lyg užviręs garuoja! Negulėjai prikirmijusioje voloje, o tik baltam patale, paklotame savo namuose sesers rankomis, nekrito nuo tavęs drapanos, niekad neskalbtos ir nelopytos, nesityčiojo iš tavęs svetimi, nes aplink savę turėjai tėvą ir savuosius.

— Vienok tai to besikankinimo nēr ką gailėtis, o mes ką?

— Nēr ką gailėtis, nes nevalgiau, o mislyjau, nes nemiegojau, o mokinausi, nes buvau taip užsikirtęs ir užsispyręs eiti augštyn, kad nė ant pusės sprindžio neatsitraukiau, nė valandėlės neabejojau, nė vienos blogos mislies neprisileidau. Ar jums rodosi, kad aš ir čia ant vienos lysios sudilinčiau amžį, kaip jus?

— O ką padarytum? — užklausė vienas senis.

Rautas plačiai mostelėjo ranka į toli.

— Kaip ^{platus} ~~eina~~ tie laukai, viską paimčiau kaimiu nuo pono!

— Jaibent su prievarta! — nusijuokė Šliugurys.

— Su prievarta kvailiai kovoja, o išmintingi su galva! Aš taip padaryčiau, kad ne ponas mums mokėtų už prakaitą, o mes ponui už žemę. Butų tada ir kur dirbti ir iš ko kiauur, meta, misti.

— Ar samdyti? — išspraudė senas ukininkas.

— Taigi samdyti! — patvirtino Rautas.

— Daug pinigų reikia!

— Ir jus daug yra.

— ^{Uoi} ~~Uoi~~, reikia čia galvos toms visoms rankoms surėdyti!

— Vienok išmintingai jis kalba. ^{Uoi} ~~Uoi~~, išmintingai! Užemė juos ta mislis dručiai. Žmonelių akys, godesnės ant žemės, nekaip ant aukso, pažvelgė laukų link. Per mynią perėjo lyg drebulys.

— Ar nenorite gerti? — išnetyčių atsiliepė Rožiukė. *netik draugišku*

Paleido ant jos akis, nusistebedęs tuom prietelisku pasiulymu.

Laikė rankose asotį ir gražiai žiurėjo.

— Ačiu! — atrėmė tyliaus, kad tik ji viena girdėjo; — gana jau pavaišino mane sudarkę žodžiais. Tur but ir vanduo, jus, kaip iš jurių, kartus ir surus!

Mergina apkaito iš nesmagumo, pastatė indelį ir vėl pasilenkė prie griebtinė. Tada jisai pajuto, kad ją nužemina aktyse žmonių, mačiusių jo pasielgimą.

Pasilenkė, paėmė ir pradėjo godžiai gerti.

— Dėkui! — tarė, gražindamas asotį.

— Už kartų vandenį neverta! — sumurmėjo.

Dirstelėjo viens į kitą ir, tur-but tapat atsiminę, vienu žygiu apkaito.

— Paalsinau jus šiandien, jau daugiaus nealsisiu! — tarė.

— Patys paskui ir padėjote! — atrėmė, rišdama paskutinį pėdą.

Kirtikai pavijo Rautą ir sustojo. Buvo jau laikas pietuoti, vienok vieton pasidrutinti ir pasilsėti, suėję į kruvą, tarėsi, rodydami rankomis ir akimis dvaro laukus. Rautas metė jiems misli smagią, aiškia, kuri gal ne vienoje galvoje duksejo kada nors miglota, nerasdama išreiškimo ir žodžio. Dabar apsiaubė juos, lyg raganavimas, dilgino, lyg stiklelis *stiprus garalas*.

Atbėgo iš dvaro akamonas, ragindamas ant pavaišinimo. Ejo išlengvo, be dainų ir juokų, skubiai pavalgė ir vėl grįžo į lauką, kur jie galėjo liuosiaus pasikalbėti, mieliaus į tą žemę žiurėti. Rautas nėjo į dvarą, o tik pas Martynuką, kuris iš ganyklos atbėgo pas savo žmones ir bandė kirsti. Vyresnysis brolis žiurėjo ir davinėjo rodas. Paėmė nuo lysios miegantį Mariukos vaiką atsargiai ant rankų ir pamaži supo.

Tarpu javų stovėdamas ir žmonių liežuviu kalbėdamas, tas vyras gražus ir poniškai apsidengęs, basas pajuodęs vaikišcias su škaplieriais ant menkai apdengtos trinyčiais krutinės, ir tas kudykis su storais lininiais marškinaičiais ir raudonu ant galvos čepčiuku, gamino paveikslą, pilną priešenybių. Nieks, matydamas juos, nebutų pasakęs, kad ta pati grinčia juos gimdė ir užaugino. Mariuka, pamačius juos istolo, suplojo rankomis ir atbėgo kvėpuodama, tai rėkdama, tai besijuokdama.

— O Jezau! . . . . . da išmesi mano paukstelį!

— šauke

— Ar aš taip silpnas, ar gremėzdas? Miega kaip lopšyje, tikta nuo mūsų rankosi. Pametei jį ant lysios, tai paemiau.

— O Jezau! . . . . . da išmesi mano paukstelį!

— šauke

— Ar aš taip silpnas, ar gremėzdas? Miega kaip lopšyje, tikta nuo mūsų rankosi. Pametei jį ant lysios, tai paemiau.

— O Jezau! . . . . . da išmesi mano paukstelį!

— šauke

— Ar aš taip silpnas, ar gremėzdas? Miega kaip lopšyje, tikta nuo mūsų rankosi. Pametei jį ant lysios, tai paemiau.

— O Jezau! . . . . . da išmesi mano paukstelį!

— šauke

— Ar aš taip silpnas, ar gremėzdas? Miega kaip lopšyje, tikta nuo mūsų rankosi. Pametei jį ant lysios, tai paemiau.

— Bus iš tavęs geras tėvas. Su vaikais apsieini, kaip geriausia nešiotė. Tik alkanas! Jai gu nori, tai parbėgsiu ir atnešiu šalto piene. Ir taip duodi man šiandien dykauti.

— Pavalgysiu vakare, dabar prie dalgio!

Atidavė jai vaiką ir dirstelėjo į darbininkes.

— Bijot jau, Rožiuke, vokiško darbo! -- sušuko.

— Ne. Išgalėsime jus, išgalėsime ir aš! -- atsakė, stodama už jo.

— Iki vakarui nieks neišgalės! — įbruko Kristupas. — Andra skubina, už valandos bus čia.

— Daugreičiaus. Skubinkime statyti rikes!

Pirmiausiai šoko prie darbo pats Lauras, o paskui jį kiti.

Valandai trukus, pakilo sausas, užimančias kvapas, vėjas, nešdamas smiltis nuo vieškelio. Kregždės šmėkščiojo palei galvas. Iš užgirio pasirodė, lyg kokia baisi galva, pilkas debesys. Andra jau, kaip paukštis, lėkė skubindama, jau matyt buvo ne tikta galva, bet visas kunas, lyg siaubuno, kuris, gavęs galingus sparnus, sudriskusius, lyg šikšnosparnio, apsiaubė jais dangų iš vieno galo iki kitam. Vėjas pavirto į viesulą, lenkė medžius, sujudino tykias javų lysvias, lyg juriąs į vilneles ir vilnis.

Darbininkai sustojo. Vėjas plakė jiems krutines, draskė apdangalus, mėtė kepures, taršė plaukus. Moteriškės pirmiausiai šoko namon, klykdamos spengiančiu balsu, iš baimės, kad nesudarkytų savo apdarų. Vyrai, juokavodami iš to nusigandimo, paėmė trinyčius ir dalgius ant pečių, apleido taip trukšmingą dulkę tik lauką. Visi ėjo upelio link, kuris nekuriuose vietose vos matomai sunkėsi per baltus žvirgždus. Pradėjo lynoti ir toli da sugriovė. Tada visi pradėjo bėgti, pralenkdami viens kitą, juokdamiesi, vaikinai vijosi merginas, vyresnėsės moteriškės žegnojosi, garsiai neramiai žvalgėsi į dangų.

— Sangok Dieve nuo nelaimės! — šnabzdėjo.

Įbėgo į kaimą ir pradėjo skirstytis po butus. Tuom tarpu sugriovė antrą ir trečią kart jau arčiaus, ir emė lyt. Bet jau visi beveik buvo po stogu.

Senis Didešis Jonas žiurėjo ne ant audros, o tik į savo Laurą, kuris įbėgo su broliais iš lauko, išsiredęs, su dalgiu rankoje, sušilęs, pailsęs.

— Ogi tu, suneli, kur buvai? — paklausė.

— Kirtau už Andrių! — atrėmė besišypsodamas ir rodydamas baltus dantis.

— Kirto kone nuo pačio ryto! — patvirtino Andrius.

— O dar kaip! Už du! Rodos, nuo mažens nieko daugiau nedirbo! — pridurė Petras, pasididižiuodamas.

Račius suėmė jo galvą ir prispaudė prie krutinės. — Tai tu visur toks vyras! — džiaugsmingai nusijuokė.

Žaibas švystelėjo į butą, užgaudamas akis.

— Moters, darykite duris ir kaminą! — riktelėjo Andrius.

Bute buvo beveik visai tamsu, uždegė vaškine žvake, Mariukė užbėrė ant ugnies saują šventintų žolių. Vaikai pradėjo verkėti, o vyresniejie garsiai poteriant.

Jų grincia jau tiek metų išstovėjo, argi jau šiandien turėtų būti jai paskutinė diena?

Vėl sužalavo taip baisiai, kad net visi kruptelėjo, ir beveik sykiu trenkė perkunas, lyg visą svieta motus trupindamas.

Moteriškės parvirto ant žemės, Lauras prišoko prie lango. Valandėlę jam rodėsi, kad nieko neatsitiko, bet umai šoko prie durų.

— Švedų kluonas dega! — suriko, išbėgdamas laukan.

Jau ir kaime kilo trukšmas. Švedai gyveno pačiam viduryje kaimo, vietoje tirščiausiai pastatytoje triobomis. Kluonas, dengtas šiaudais, užplieskė lyg sakuota balana ir degė lyjant, rodos iš dangaus ne vandienių lyjo, o tik ugninių lytumi. Iš visur bėgo žmonės ant gaisro, aimanodami ir draskydami plaukus. Tuoj subėgo visas kaimas, apstojo ugnį, kuri pripuolus prie šieno, siuto, nešiodama į visas puses liepsnojančius pluoštus.

Gelbėti nieks nemislyjo ir nepradėjo, nes pagal būdą nepriderėjo gesinti dangaus ugnį. Štai Lauras, skirdamas mūniją moterų ir vaikų, pribėgo prie ugnies.

— Vandens! — suriko; — kirvį! Laužykite tvoras! Ant stogo!

— Dievo daleidimas! Tegul dingsta! — atsilepė iš mūnios.

— Tu pats dingk su savo kvaila pasaka! — riktelėjo jaunas žmogus, jaunūzis.

Kreipėsi prie sesers, kuri, stovėdama ant buto slenkščio ir spausdama prie krutinės mažiausiąjį vaiką, iš persigandimo neteko žado:

— Bārbe! ar tu lauki, kol tavo vakai iškeps, o tu, švogor, kol tavo sasparas ugnis suės! . . . Kirvį! Vyresnysis Švedas, patrauktas drasumu balso, išnešė iš grincios kirvį. Lauras ištraukė jį iš rankų, prilindo prie degančios sienos ir emė kirsti tvorą.

— Jurgi šian! Greičiaus!

Švedas prišoko, pradėjo dviese versti kuolus, plėsti kartis, Dumai edė jiems akis ir troškino. Jurgis turėjo atsitraukti, negalėdamas iškęsti karščio. Lauras sukinejosi, lyg nelabasis.

Išvertęs tvorą, šoko prie arčiausiai stovinčių tvartų, kurių link vėjas nešė liepsną ir kibirkštis. Metė kirvį, pagriebė šakę, kaip katė užlipęs ant stogo, pradėjo plėsti kulaičius ir mesti žemyn.

— Žmonės! vandens! — riktelėjo, užkimes, pusiau uždusęs. — Kaip čia ugnis užsims, pusė kaimo supleskės! Ar nematote? Vėjas eina ant Šlingurių, ir ant kriaučiaus, ir ant Bakučio! Gelbėkite, kol galima! Duokite viedrą, ir tegul pas manę kas skubina! Reikia nuplėsti visą stogą!

Pirmiausias paklausė jo Martynuks ir pirmą viedrą išpylė ant sienos taip angštai, kiek istengė.

Paskui jį sujudėjo kiti, pakurstyti jo drasumu. Keletas jaunųjų stengėsi šokti prie Lauto ant stogo, bet apimti kaitra, apsiaubti dumais, turėjo likti, ir tik iš apačios ir iš kraštų draskė stogą.

Jis išgalėjo. Padavė jam ant smaigo drėgnas palas, šlapias šluotas. (Toliaus bus.)

Tautiška sąmonė.*)

Parašė B. Limanovskis, vertė J. Šidaras.

Atskiras žmonių draugijas galima pavadinti visų pirmu organizmais psichiškais, nes spėkos, kurios vienyja draugijos sąnarius ir gamina draugijos organizmą, turi veikiau psichišką pobūdį, negu medžišką. Sąnariai vienos giminės yra labiau surišti tarp savęs, artymesni vieni kitiems, ne kaip svetimi, nors pirmutiniai butų atsiskyre, o antriejie gyventų drauge. Žydai, budami babiloniškoj nelaisvėje, laikė savę už suvis atskira tauta, nors priversti buvo gyventi tarp svetimtaučių.

*) Swiadomeść narodowa.

Dagi pats psichiškas išsiplėtojimas prigul nuo išsiplėtojimo draugijos. Be savitarpinio susipratimo, be kalbos, negali užgimti abelnį supratimai. Noras pasidabinimo patino arba pataitės prieš viens kitą duoda pradžia jausmams estetiškiems, meilė tėviška — doriškiems; instinktas pasimėgdžiojimo pagamina dailą ir mokslą.

Svarbiausių pamatu psichiško prisirišimo yra fiziologiška organizmų ypatybė, per kurią vienoki padidginimai panašiuose vieni kitiems organizmuose pagamina panašius, veik vienokius, išverbimus, pajautimus ir refleksus. Iš to atsiranda sąjaušmas ir sądarbininkystė tų pamatinių veikėjų draugijos gyvenimo. Reikia tik prisiziūrėti skruzdynui laike sumišimo, idant suprasti, kad pas skrusdėles per susipratimą (dasilytėjimą) atsiranda vienoki jausmai, kurie jas stumte stumia prie viešo, draugijos darbo. Visokia kalba (ar tai nebyla, ar byla, ar per palytėjimą, ar per raštą) yra labai painus veiksmų sistėmas, kuriame kombinacijos balsų ir ženklų yra apsiereiškimas tam tikrų kombinacijų psichiškų (iškarvų, pajautimų, nuomonių, mislių) — koks refleksų sistėmas (kalba), tokios ir kombinacijos psichiškos.

Sąjaušmas, t. y. pajautimas psichiško gyvenimo kitos žmogystos, yra pamatu draugijos gyvenimo formų — familijos, giminės tautos ir t. t. Iš tos pat versmės atsiranda altruizmas arba draugijos meilė.

Kiekviena iškarvą seka refleksas, bet tobulesniuose organizmuose ir per išsiplėtojamą išsidirba gabumas sulyginimo ir apsvartymo iškarvų, arba sulaikymo refleksų, kurie galėtų jas (iškarvas) apreikšti. Pas vaikus ir laukinius, kurie neturi tokio gabumo, kiekviena iškarva tuo apsiereiškia ant veido arba kuno krutuluose. Pasimėgdžiojimas pas juos labai paprastas daiktas. Yra tai pradžia sądarbininkystės.

Iškarvos, fantazijos, nuomonės ir jausmai, nuo vienu patekė kitiems, tampa maž-dang bendru psichišku išdu tų žmonių, kurie dėl kokių priežasčių drauge gyvena. Atsiranda bendra kalba, bendras tikėjimas, bendri pamėgimai ir pageidimai, kurie vienyja tuos žmones ir ant tolesnio laiko. Pas laukinius kiekviena padermė, kiekviena giminė turi savą kalbą. Tikėjimas, aiškinantis yvarias gyvenimo puses, parodo protišką išsiplėtojamą laukinės draugijos; pamėgimai parodo jos jausmus; pageidimuose apsiereiškia jos noras, valia.

Balsinė, žodinė kalba yra tai išdas fantazijų ir nuomonių, atsiradusių draugijos gyvenime ir užsiliakančių kiekvienai jaunesnei kartai, kuri dar tą išdą padidina naujomis nuomonėmis. Nė sant kalbos, sunku daleisti, kad būtų draugijoje atminimas praeties. Kalba užlaiko atmintyje prosenių gyvenimo praktiką ir mislis pavidale priežodžių, padavimų, dainų, myslų ir t. t. Rašto ir spaudos kalba juo lengviau ir geriaus gal užlaikyti praeties atminimą. Tokiu būdu mislis draugijos yra vaisiumi protiško darbo visos giminų eilės.

Iš pradžių psichiškas gyvenimas yra tamsus, nesusimanantis. Toliaus, kada atsiranda daugiau nuomonių, jausmų mislių, tamsybė psichiško gyvenimo pasirodo spinduliai šviesos, pirmutiniai ženklai sąmonės — žmogysta pradeda atsipeikėti. Tuomet žmogus pradeda suprasti savo skirtingumą, jausti savo esybę ir gyvastį, kaip savystovio individuo. Tas susipratimas ir pajautimas ilgainiu pagamina pageidimą užlaikyti savo skirtingumą ir ant tolesnio laiko. Tokį susipratimą, tokį psichišką apsiereiškimą vadiname dvasia.

Tautoje,*) išsiplėtojusiame draugijos organizme, tautiška dvasė apsiereiškia tuom, ką mes vadiname patriotizmu. Mažai išsiplėtojusiame draugijos organizme patriotizmas yra ne kas daugiau, kaip instinktas gyvastinis, kuris apsiereiškia stipriame prisirišime prie savo tikėjimo, kalbos, papročių, dagi apdaro; pasiekus augštesnį išsiplėtojimo laipsnį, atsiranda supratimas, kad tik neprigulmingumas suteikia liuositybę; o augščiausiu apsiereiškimu patriotizmo yra pageidavimas pirmystės tarp kitų tautų dalyke įgijimo tobulesnių formų draugijos tvarkos. Juo daugiau yra patriotizmo, juo augščiau psichiškai stevi tauta, ir adverniai, juo augštesnis bus laipsnis psichiško išsiplėtojimo tautos, juo platesnis ir šviesesnis bus jos patriotizmas. Ypatingai įžymus yra susirišimas doriško jausmo su patriotizmu. Ten, kur puola dora, kur asabiška nauda yra augščiau laikoma už viešą naudą, ten puola ir patriotizmas. Kada dar pas Graikus klestėjo meilė viešo labo ir pasiaukavimas, tuomet atsiginė jie nuo Persų užpuolimo. Bet 100 metų vėliaus, kad ir turėjo jie ne mažesnę kariūmenę, per savo godulystę ir užvydėjimą, patys begėdiškai pasidavė Persams, t. v. sandaroj Antalcido. Saimas (1773—1775), per kurį pardavinėta tėvyne (Lenkija R.) už pinigus ir kunigaikščių vardas (Poniński, Sułkowski, Massalski, Lubomirski, Jabłonowski), liudyja, kaip žemai buvo nupuolus dora tos luomos, kuri buvo prisiasavinus polytišką vadovystę Respublikoj.

Juo didesnė bus vienybė tautoje, juo didesnė bus spēka ant atsispyrimo prieš priešus, ir didesnė bus vertė tos tautos tarp kitų tautų. Ir dėlto, reikalams daugumo imant viršų, spēkos tautos didinasi. Darbininkų luoma, skaitlingiausia ir doriškiausia draugijos dalis, norėdama tokios tvarkos, kuri daugiausiai atsako jos reikalams, kovoja, po teisybei, už savo reikalus, bet ir ant visuomenės naudos. Teip suprasta luomų kova yra podraug svarbiu faktorium išsiplėtojimo draugijos gyvenimo. Bet prazūtingą būtų dėl tautos, jaigu patriotizmai luomų nustelbta patriotizmą tautos.

Tautiška sąmonė yra didžiausia pas tas žmogystas, kurių protas toliau siekia į praeitį ir ateitį, kurios dėlto geriausiai gal suprasti abelną reikalą, žodžiu sakant, toj tautos dalyj, kuria mes vadiname inteligencija. Galima ją prilyginti prie rusvos smagenų substancijos. Juo didesnė bus inteligencija, juo didesnis bus tautiškas susipratimas. Dėlto užpuolimas ir despotizmas, sutikdamas didžiausią priešgynystę inteligencijoj, persekioja ją ir novyja. Kaip išpjaujant smagenų dalis, vieną po kitos, gyvulus apstingsta, sunkiai ima paisyt (kombinavot) ir ant pagalios nustoja suvis proto ir nuovokos, taip buna ir su tauta, kurios inteligencija eina mažyn, tuomet tamsybė apsiaučia jos protą, ir ji stojis įrankiu dėl skriaudos ir prispaidimo.

Kad ištautinimas ir apseina be prievartos ir prispaidimo, tai visgi jis apstabdo kulturišką tautos išsiplėtojamą. Galima tai matyt Šveicarijoj, tose vietose, kur prancuziška kalba stelbia velšiską kalbą, (Velches), o vokiška — švabišką arba alemaniską. O kagi šnekėti, jaigu ištautinimas yra atliekamas su persekiojimu, prievarta ir nežmoniškumu?! Ir juo tauta daugiau subrendo doriškai, juo daugiau suprėto

*) Nėr ką klausyti tų, kurie tautystę vadina žmonių išmislu. Jiems velyjame susipažinti su antropologų raštais. Vienas iš jų, garsus savo angstu mokslu, Povylas Topinard'as sako: „tipai tai yra nuomonės, vieslės (rasy) teipogi nuomonės, vienintėliai reališkos yra tautos.“

savotišką gyvenimą, juo ji daugiau ir skaudžiau jaučia visokias ištautinimo skriaudas.

Istorija mokina mus, kad ištautinimas yra ne lengvas daiktas. Versmė tautiško susipratimo yra nesąmonus tautos gyvenimas, susidedantis iš savotiškų gaivalų, prigijusių tautai nuo visos giminių eilės. Tokiais savotiškais gaivalais, nuo kurių sunku yra tautai atsikratyti, yra įtikėjimai, papratimai arba instinktai . . . Iš tos versmės, atsiradus pagabioms išlygoms, vėl atgyja tautiška sąmonė, dagi tuomet, kuomet kalba yra nustojus savo tautiškos vertės. Airiai, norint prisivokti anglišką kalbą, bet visgi pagėdauja savo nepriegulmingumo.

Svarbumas inteligencijos tautos reikaluose uždeda ant jos svarbias priderystes. Visupirmu ji turi rūpintis apversti savo gyvenimą ant draugijos, o ne ant savo naudos. Nesigerinti tiems, kurie gal užmokėti, neįieškoti pagyrų, neversti mokslo ir gabumo į versmę asabiško pelno; jos priderystė — skelbti atvirai ir sąžiniškai tai, ką laiko už teisingą ir naudingą dėl tautos; drąsiai kovoti su prietarais ir melagyste, su tamsybe ir pagėdimu, šviesti ir taisyti kelius tautiško gyvenimo; stiprinti ir pakelti tautoje viltį ir pasitikėjimą ant savo spėkų ir tikėjimą į geresnę ateitį.

Björnstjörne-Björnsonas, garsus Norvegų raštininkas.

Norvegų žemė, kaip žinoma, užima dalį Skandinavijos pussalio, jos plotis išneša į 5000 kvadratinų mylių, gyventojų joje 2 milijonai. Yra tai šalis ežerų, upių ir upelių, kalnų su užklotomis sniegu ir ledais viršūnėmis, šen ir ten išmėtytos grynios uolos, tik pakalnėse pamatysi žalias pievas tankias girias ir lauką javais užsėta; didesnėje pusėje Norvegijos žemė niekai, o klimatas toks šaltas, kad javai uždera ko ne sykį per penkis metus. Todėl galėtum sakyti, kad Norvegai padeda visas savo spėkas, kovodami už buvį, stengdamiesi užsidirbti duonos kėsnį; bet tai būtų neteisybė: retai rasi tautą, kuri būtų politiškai taip subrendusi ir tokios tvirtos doros, kaip Norvegai.

Norvegų literatūra mažai apsigarsinasi Europoje; vienok-gi ji gali pasigirti poetais, romanistais ir dramaturgais, kuriais galėtų girtis kiekviena Europos tauta.

Nuo Kalmaro unijos apšvietimas ir literatūros kalba ėjo į Norvegiją iš Danijos; kada Kopenhagene 1479 m. buvo įkurtas universitetas, tai į Kopenhageną pradėjo traukti visi garsesnieji Norvegai, kurie norėjo įgyti sau didesnį mokslą; taip, vienas iš didžiausių Norvegijos poetų ir pirmųjų jos dramaturgų, Liudvigas Goldbergas, baigė mokslą, gyveno ir mirė (1754 m.) Kopenhagene. Bet vėliau Norvegai pradėjo susizinti su kitomis šalimis, ypač su Anglija ir Prancuzija, per ką intelektualiskas ryšys su Danija ėmė leistis. Jau poetas Tullinas, miręs 1765 m., niekur nevažiavo iš Christijanijos ir sekė Anglijos ir Prancuzijos, o ne Danijos, poetus. Pabaigoje praėjusio šimtmečio ant idėjų Rousseau buvo įtaisyta taip vadinama „Norvegijos poetų draugystė“; toms idėjoms atsirado gera dirva šalyje, kurioje nuog amžių buvo lygybė tarp žmonių. Garsesniais darbininkais šitos grynai tautiškos draugystės buvo Briun'as, Storm'as, Zetlic'as ir Klaus Friman'as. Drąsus jų buvo siekis: išgelbėti Norvegiją iš po jungo Danijos ir įkurti universitetą Christijanijoje. Kada šituo du siekiu buvo pasiektu ir kada 1814 m. buvo išduota nauja konstitucija, nuo to laiko prasideda pirmoji

epocha Norvegų literatūros, pavadinta vardais dviejų žinomiausių jos darbininkų, — epocha Vergelando-Velgaveno.

Sitoje epochoje apgarsėjo Norvegų pirmasis romanistas M. Ganzena's, poetas A Miunch'as; istorikai P. Miunch'as, R. Keiser'is ir E. Sars'as; išleidėjai norvegiškų sagų (padavimų) Asbiornson'as ir Moe, lingvistas — Aasenas, kuris išdirbo naująją Norvegų kalbą pagal senovės vietines kalbas. Bet didžiausias garbė užsipelnė poetas G. Vergelandas ir jo pikčiausias priešas, taip gi poetas ir satyrikas, Velgavenas: pirmasis sutraukė prie savęs visus liberalus, kurie tikėjo, kad Norvegai gali sutverti savo tautišką literatūrą, o antrasis sutraukė prie savęs konservatorius ir norėjo padėti į pamatą Norvegų literatūros svetimą o labjusiai Danijos literatūrą. Vergelandas tapo vadovu Norvegų; jis platinė liberališkiausias nuomones, buvo tikru republikanu, rūpinosi apie praplatinimą apšvietimo tarp žmonių ir savo geriausioje poemoje puikiai išreiškė savo pažiūrą ant gyvenimo, kaip ant kovos, per kurią žmogus gali vel sugražinti sau rojų, turėdamas socijališką laisvę ir brolišką meilę. — 'Vergelandas ir išleidimas sagų pakėlė Norvegijoje tautišką dvasią, kuri sutvėrė tikrą tautišką literatūrą, apsišaukė visa eilė raštininkų, kurie pakėlė garbę antrosios epochos Norvegų literatūros, epochos, prasidejusios 50-se metuose ir vadinamos vardais garsiausiųjų darbininkų epocha Björnsono-Ibzeno.

Pagal atsišaukimą kritikos, Björnstjörne-Björnson'as visa galva augštesnis už kitus, kaip ana, Ibzeną, Ch. Janson'ą, J. Li. Jis eina tiesiog pėdomis Vergelando ir varo tolyn pradėtą Vergelando darbą. Vienas jaunujų Norvegijos romanistų Chjalmaras Boizen'as kalba, kad Björnson'as esąs pirmas Norvegų poetas, kurį iš visų pusių gali pavadinti tautos poetu; jame iškunijo tautos genius su visa savo galybe ir silpnybėmis. Kokios nors eilutės jo parašytos ir išleistos, neprąjus ir metams, pasklysta tarp žmonių ir visur skamba; kompozitoriai perdeda jo eiles ant muzikos; jų paprastos, grynai tautiškos melodijos, randa sau kelią į tolymiausius Norvegijos kampus. Jo romanai, apysakos ir dramos rodo rezultatą Norvegų tautiškos gyvybės, be jo darbų negali pažinti Norvegų gyvenimo ir jų istorijos. Jo didžiausi priešai ne mažiau už jo pasekėjus kalti jam. Jis daug išdirbo tą kalbą, kuri dabar viešpatauja Norvegijoje; jo nuomonės ore skraido ir nematant palieka dvasišku turtu visų suaugusių Norvegų nuo to laiko, kaip jis pasirodė ant intelektuališko Norvegijos horizonto“. Da gražiau ir pilniau kalba apie Björnsoną garsus Danijos kritikas G. Brandes: „Björnsonas ir už rubežių savo tėvynės apsišaukė kaipo dideliu poetu; Norvegijoje jis ne vien poetas. Jis ne tik apdovanojo savo tautą gražioms apysakoms, dainoms ir dramoms, jis gyvena tarp tautiečių, jis kvėpuoja jų gyvybe ir prisirišęs prie jų neatrįsamu ryšiu. Budamas poetu, jis imasi už prozaiško darbo žurnalisto arba oratoriaus, jaigu, su tamsybe kovodamas ir platindamas tikrą, bet da nepripažintą teisybę, gali nors kiek pakelti doriškai arba politiškai savo tautiečius. Atidengiant paminklą Vergelandui 17 d. Gegužės mėn. 1881 m., Björnsonas, kalbėdamas apie ano nuopelnus, pasakė klausytojams: „jus, turbūt, žinote, kad Vergelandas ilgai nešiojo kišeniuje medžių šėklas ir barstė jas saujomis į dešinę ir į kairiąją pusę, prikalbinėdamas savo draugus tapat daryti, nes nieks nežino, kas iš to gali išdygti. Šita širdinga ir poetiška meilė tėvynės yra augštesnė už visus jo pa-

rašytus darbus.“ Tuos gražius žodžius gali pridėti ir prie pačio Björnsono. Jis daug seja Norvegijoje. Ta šalis kalnuota, uoluota, gryna. Sėklos puola ant kietos akmenuotos dirvos, ne menkai grūdų nuneša vėjas. Bet Björnsonas be paliovos sėja. Ką jis pasėjo, jau daug išdygo, daug medžių jo pasodintų jau žydi, o ką apie vaisių, tai dirbdamas jis rupinasi ne vien tik apie dabar gyvenančią žmonių eilę.“ Taip atsišaukia apie Björnsoną kritika. Dabar pasakysime kelis žodžius apie gyvenimą Björnsono ir jo darbus.

Björnstjörne-Björnsonas gimė 8 d. Gruodžio 1832 metuose Kvikneje, vidurinės Norvegijos parakvijoje. Salelė ta neapdovanota prigimties dovanomis: uolos grynios, šen ir ten matyti eglės arba beržas, žemė niekai, klimatas šaltas, ukininų namai išmėtyti toli viens nuo kito. Björnsono tėvas buvo pastorium. Kada Björnsonui nuokė septyni metai, jo tėvas su visa šeimyna persikėlė gyventi į Romzdalį — vieną iš puikiausių pakalnių vakarinėje Norvegijoje. Čia kalnai, tarytum, rustus, o šale jų — šypsančiosios pakalnės; gilus fiordai toli išsidūda į žemę. Kitose vietose kalnai su snieguotomis viršūnėmis beveik stačiai kyla iš vandens, o kitose tarp fiordo ir kalnų tęsiasi užsėti laukai, žalios pievos ir tankios girios: iš tarpukalnių kyšo galybė ledų, apkabinusių į savo glėbį smagias pakalnes, o baisybė upelių kuliu verčiasi per surembėjusius kalnų veidus. Tokia prigimties grožybė atsispindė Björnsono dūšioje, da jam vaiku esant, o išpuolis nuo to paskui apsiereiškė jo romnuose, poemose ir dramose. Reik da pridėti, kad prigimties ypatingybės Norvegijoje padarė savo išpuolį ir ant senovės Skandinavų, kas apsiereiškė dvasioje jų budo, paskui jų tikėjime ir padavimuose, užrašytuose ir neužrašytuose, o iš šito šaltinio Björnsonas taip-gi daug sėmė. 12 metų Björnsonas įstojo į mokyklą Molde — mažame miestelyje Romzdalio pakalnės; bet jis menkai mokinosi; jis buvo vaikas, iš kurių tėvai nieko gero nesitiki; jis nekenė knygų, ir kada, jo prašė geriau mokėtis, jis sakėdavo: „kam jus norite, kad aš daug mokėčiausi ir skaityčiau, aš labiau noriu rašyti.“ Jau tada jis norėjo būti poetu, nors jį visi kvailiu vadino. Pagal savo budą jis nekenė jokio prispaudimo, mokykloje jam buvo ankšta, jis troško gryžti į savo pakalnę, „kur smarkiuose upeliuose naktimis ant vandens žuvis šokinėja, kur ant tylaus, šviesaus viršaus fiordo laivas, tarytum, kabote kabo mėlyname ore.“ Į atejus vasaros vakacijai, jis per dienas vaikščiojo po girias ir kalnus, tik išalkęs ir pailsęs turėdavo namol gryžti. Bet budamas paskutinius metus mokykloje jis puolėsi skaityti istoriskus aprašymus Norvegų, padavimus ir dainas, tada da tik-ką išleistas, o labiausiai Vergelando poemas.

15 metų jis įsteigė iš vaikinų draugystelę išrišinėti polytiskus klausymus ir pradėjo išlaidinėti ranka rašytą laikraštį, vadinamą „Laisve“, už tai jį praminė agitatoriumi. Tai buvo 1848 m., kada visur pasklidusios revoliucijiskos nuomonės, atsiderė tolymiausiose Norvegijos kampuose; Björnsonas buvo savo draugystelėje vadovu radikalų arba respublikanų partijos; sprendžiant klausimą apie išrinkimą prezidento Prancuzų respublikos, jis padavė balsą už Lamartiną, o daugumas už Louis-Napoleoną.

1852 m. Björnsonas išdavė ant galo egzaminą, po kam galėjo įstoti į universitetą; jis iškeliavo į Christijaniją, bet universitete menkai mokinosi ir nepabaigė mokslo. Tada jis buvo sveikas jaunikaitis, angstas, labai gero sudėjimo, gražaus veido ir akių. Ant pažiuros jis iki senų metų tokiu išrodė. „Pa-

žiūrėkite tik ant Björnsono, sako Brandes, o persitikrinsite, kad jis sutvertas del smarkios sunkios kovos ant literatūros lauko. Retai pamatysi tokius plaučius, kaip jo, pečius ir toki gerą sudėjimą; jis, tarytum, iš granyto nutašytas. Nėra ko bijoti, kad poeto darbas užkenktų jo plaučiams, kaip Šilleriui arba smegenims nugarkaulio, kaip Heinei. Jis, turbūt, vienas iš visų poetų nežino, kas tai yra nervai. Stiprus, kaip ans žvėris, kurio vardas sudėda jo pravardę (norvegiškai björn — meška, meškinas), raumeningas, nesutukęs, su didele galva, stipriai suspaustomis lupomis — štai kokiu aš jį atsimeuu.“

Mažai užsijimdamas mokslu, Björnsonas, parašęs iktolei tik kelias daineles, kurias ukininkai Romzdalyje jau dainavo, dabar karštai puolėsi prie teatro ir žurnalistikos; jis ant galo paliko literatorium. Jo pirmutinis darbas buvo istoriška drama „Valberg“, kurią direktorius karališko teatro Christijanijoje priėmė ir norėjo statyti, bet berengiant, pačiam autoriui ji pasirodė per menka, jis paėmė ją atgal ir suplėšė. Išrasdamas per menku savo darba, jis rado da menkesniais kitų darbus, užtai-gi ėmė rašyti kritiką naujųjų knygų ir apie teatrą — iš pradžių viename laikraštyje, paskui kitame. Norvegų teatras buvo tuom tarpu rankose Danų, ir visi geriausi aktoriai buvo Danai. Teatrų repertuarai pilni buvo Danijos dramų, retai tik statydavo prancuziškas komedijas arba operetas. Drama Norvegijoje da nebuvo paleidusi šaknų į tautišką dirvą ir negalėjo reikšti tautos norų. Patys kritikai mažai duodavo vertės teatrui ir žiūrėdavo ant jo, kaip ant vietos tokio pasilinksminimo, kuris trumpai užima ir greit užmirštamasis palieka. Jauna patrijotiška dvasia Björnsono negalėjo sutikti su tokiu žemu padėjimu tautiško teatro. Björnsonas su daug smarkiu straipsnių užpuolė ant antreprenūrų, aktorių ir publikos, žodžiu sakant, ant visų, kurie, sekdami viską svetimą, nedavė išsiplėtoti tautiškai scenai. Žinoma, jis sutiko daug priešininkų, laikraščiai ėmė jį plusti, bet pakelti jo apie teatrą ginčai privertė daugelį paliauti rėkus ir apsvarstyti dalyką. Ir per Björnsoną Norvegų drama greit paskui pradėjo eiti pirmyn.

Björnsono talentas Norvegijoje negalėjo prigulnčiai augti, nes ten jis turėjo per mažai dvasiško peno. Ant laimės 1856 m. jam teko būti iš pradžių Ūpsaloje, o paskui Amsterdame, kur jisai gyvenė kelis mėnesius; jo pažiuros išsiplėtė, jo poetiška dovana pradėjo žydyti. Sugryžėdė į Christijaniją, jis tuos pačius metus pradėjo leisti laikraštį „Illustreret Folkeblad“ ir išleido savo pirmutines apysakas. Kitą žiemą jis persikėlė į Kopenhageną; čia prasidėda karščiausias laikas jo darbininkystės. Nors iki tam laikui jis da nieko garsaus buvo neparašęs, bet Kopenhagene ant jo žiūrėjo, kaip ant žmogaus, kuris turis prikelti savo tautiečius iš ilgo intelektuališko miego ir pradėti literaturoje naują erą. Jis pats tikėjo į savo pašaukimą; nepoiligam, 1857 m. pasirodė iš pradžių laikraštyje, o paskui skyriumu knygutajė, jo „Synnöve Solbakken“. Situom pirmu ir žinomiausiu savo romanu Björnsonas iš sykio užsiplėnė sau garbę ne tik Skandinavijoje, bet ir visoje Europoje. Romanas „Synnöve Solbakken“ išverstas beveik į visas Europos kalbas; tapat gali sakyti ir apie daugumą kitų jo romanų ir apysakų. Del Norvegijos „Synnöve Solbakken“ ne tik poetiška sodžiaus idilija, neišpaskytai tikra, bet ir pirmutinis svarbus ir didelis darbas Norvegijos literaturoje, numetusioje nuo savęs dvasišką jungę Danijos: tame darbe nėra nieko da-

niško, jis suvis naujas ir originališkas ir pagal savo formą ir pagal plakančią jame tautišką dvasią.

Nuo atskyrimo Norvegijos nuo Danijos ant ukininkų pradėjo žiūrėti sentimentaliskai, iš augšto. Ukininkams davė tiesą rinkti pasiuntinius į seimą, bet tikėjosi, kad jie duos vadžioti savę už nosies. Literaturoje laikėsi garbinimas ideališko ukininko, bet tikro sodiečio nieks nepažino. Keli gero noro vyrai, kaip antai poetas Vergelandas, karštai rupinosi pakelti tautą intelektualiskai ir materijaliskai, bet tai buvo reti atsitikimai, ir tarp augštesnės ir žemesnės luomos nebuvo tikro užjautimo viena-kitai; kaip teisingai užtėmyja Norvegų romanistas Boizenas, „pakol nėra tarp luomų tikros vienybės, tai, augštesnei luomai platinant apšvietimą tarp prastų žmonių nėra ką laukti tvirto rezultato. Norvegijos ukininkai mažai užtikėjo „ponams“. Knygos, platinamos tarp ukininkų, nepatiko ukininkams, nes neatsakė jų reikalams, per ką jiems nuobodu buvo jas skaityti. Pats Vergelandas, nors labai daug dirbo dėl žmonių gero, bet tikrai nesuprato, kokioje dvasioje reik dirbti. Björnsonas pradėjo mokinti savo tautiečius, kad ukininkai, ant kurių aristokratija ir buržuazija iš augšto žiūrėjo, yra tikri Norvegai, kad per ilgus metus jie užlaikė istorišką dvasią senovės Skandinavų, o augštesnės luomos pradėjo melstis svetimiems dievams ir kad gyalose ukininkų plaka kranjas senovės galingių. Björnsono mokslas išdavė vaisių: jis pridėjo Norvegų tautai karštos energijos, parodė jai naują kelią ir pervertė tautos politiką.“ Žinoma, ne pirmasis romanas Björnsono tą viską padarė, tas romanas buvo tik pirmas Björnsono žingsnis ant to kelio, kuriuomi Björnsonas iki smerčiuiėjo. Björnsonas pirmas pasodino ukininkus ant vieno suolo su aristokratija ir buržuazija. Jis aprašė jausmus ir smulkmenas kasdieninio gyvenimo ukininkų su karšta meile ir gyvu realizmu, nepridėdamas savo protavimų ir parodydamas ukininkus tokiais, kaip jis juos žinojo ir matė. Tuomi Björnsonas davė suprasti, kad ukininkai yra toki pat žmonės, kaip ir kitos luomos. — Iš kitos pusės, Björnsono kalboje, kaip sako, esą taip-gi daug naujų ypatybių; jo kalba panėšint ant grynai norvegiškos kalbos senovės sagų; gyvendamas jaunuose metuose tarp ukininkų, jis gerai pažino tą kalbą. Taj' smarkia, aiškia ir trumpa kalba parašyti visi jo romanai ir dramos; ant politiško susirinkimų ta pati kalba skamba iš lūpų Björnsono; sako, kad Björnsono kalba yra tai kalba ateities.

Romanu „Synnöve Solbakken“ prasideda pirmą epocha literariško Björnsono darbo, ji apima 4 metus — nuo 1857 m. iki 1860 m.; šioje epochoje Björnsonas parašė daug paminėtas apysakas ir da du romanus: „Arn'as“, „Laimingas jaunikaitis“, ir tris apysakas: „Tėvas“, „Erelis lizdas“, „Geležinkelis ir kapinės.“

Pirmoje epochoje savo dirbimo Björnsonas pradėjo rašyti dramas. Da prieš romaną Synnöve Solbakken jis parašė nedidelę piėšą „Tarpe kovų“; tuojaus jis parašė „Sluboji Gulda“, o paskiau: „Karalius Siver'as“, „Sigurd'as didysis“, „Marija Stuart“, „Saldus mėnuo“ ir „Sigurd'as Križnešys“. Björnsonas pats dasyk buvo teatro direktorium — Bergene ir Christianijoje. Budamas dramaturgu ir teatro direktoriumi, jis, gali sakyti, sutvėrė tautišką sceną. Iš direktorytės pats Björnsonas turėjo naudą, rašydamas dramas, o anta, budamas teatro direktoriumi, jįsi alėjo statyti savo dramas ir Ibeno. Labiau už itas apgarsėjo dramos „Marija Stuart“ ir „Saldus

mėnuo“. Bet pagal atsisaukimą kritikos Björnsono dramose, išskyrus „Marija Stuart“, daug-daugiau poezijos nekaip dramtizmo. Svarbesnės už kitas jo istoriškos dramos, kuriose jis siekia parodyti tipiškas ypatybes senovės laiko; medegą dėl tų dramų Björnsonas ėmė iš senovės sagų, kuriose yra daug dramtizmo. Tarp tokių dramų ant pirmos vietos stovi „Sigurdas didysis“. Beveik visose dramose Björnsonas skelbia tą nuomonę, kad žmogus, kuris jaučia didelį pašaukimą, arba turi kokią didelę idėją arba karštą jausmą, gali buti geru ir gerą daryti arba palikti piktu ir pikta daryti. — Rašydamas dramas, Björnsonas norėjo pripildyti repertuarą tautiškomis piėsomis ir išvyti iš teatro prancuziškas operetas ir vodevilius. Pats Björnsonas apie tai sako: „Aš noriu parašyti daug grynai tautiško piėsu su paveizdais iš sagų. Tautiška piėsa aš vadinu tokią, kurią gali suprasti žmonės visokio apšvietimo, o labiausiai, jaigu klausydami visi jaučia savę broliais. Istorija — tai geriausia medega tokiai piėsai. Aš tikiuosi, kad senoji ir naujoji istoriška literatura padarys daug naudos teatrui ir labiau priartīs jį prie žmonių; teatras paliaus tarnavęs tik augštesnės luomos. Jaigu mes kitaip žiūrėsime ant teatro, tai negalėsime vadinti jo tautišku, ir siekis jo — suvienyti mus — bus nepasiekiamas. Mes neturėsime taip-gi gerų aktorių, pakol neišnaikysime palinkimo prie prancuziško piėsu.“ Ir daugelis piėsu Björnsono kelia dūšioje klausytojų tautiškus ir gražius jausmus.

Eidamas drąsiai prieš palinkimą prie visko daniško, Björnsonas sutiko nemažai priešų; labiausiai užpuldinėjo ant jo Danijos laikraščiai; bet didelė daugybė skaičiusių jį jo rašto darbus stovėjo už jį; už jį stoji teip-gi Norvegijoje liberalų partija, nes Björnsono darbai suvis atsakė jos nuomonėms, užtai ji pradėjo neišpasakyti girti visur naujajį poetą; Björnsonui reikėjo daug kovoti su konservatorių partija, kuri nekentė jo už jo darbus, kaip žurnalisto, šita kova atsiliėpė ir poetiškoje darbūse Björnsono. Björnsonas buvo poetas ir tribunus; jis, rašydamas romanus, apysakas ir dramas, be perstolio rašė straipsnius į laikraščius apie visokius gyvenimo klausimus ir platio pažiuras, nesutinkancias su konservatorių pažiuromis. — Budamas da jaunas, Björnsonas pradėjo užsijiminėti politikos klausymais, ir visą savo amžį buvo liberalas, tik paskiau paliko radikalų. Nuo pat pradžių jis kovojo už Norvegų laisvę. Iš istorijos žinome, kad per keturis šimtus metų Norvegija buvo tik blogai valdoma Danijos provincija, tik 1814 m. ji buvo priskirta prie Švedų žemės, kaip autonomiška viešpatystė, ir gavo beveik respublikanišką konstituciją. Nuo tada Bernadoto dinastija ne sykį stengėsi sumažinti Norvegų laisvę ir suvienyti juos su didesne ir galingesne Švedų žeme, ir tai ant tiek pasisekė, kad Europoje žiuri dabar ant Norvegijos kaip ant provincijos Švedų žemės. Budamas redaktorium laikraščių jaunas Björnsonas smarkiai ir drąsiaiėjo prieš visokius užmanymus, kad Norvegija labiau vienyntusi su Švedų žeme, nes matė, kad stipresnis gali praryti silpnesnį; per savo karštą agitaciją Björnsonas tame dalyke daug padarė; 1857 m. jis gynė tiesą Norvegų — neleisti pas savę Švedo karaliaus vietą užstoti, ir tai jam pasisekė.

Karštai mylėdamas tėvyne, Björnsonas nepraleido pro šalį nė vieno klausimo, pakelto apie pagerinimą materijalisko buvio tautiečių, jis rašė, abelnai, apie visokius gyvenimo klausimus; kaip ana, 1856 m. per savo straipsnį jis išgelbėjo gyvastį vieno nelaimingo

ukininko, myriop apsudyto, po jo straipsniui sudžių ir ministerių pačios ir dukters padavę prašymą karaliui, ydant ans dovanotų ukininkui; karalius liepė apsudytajį ukininką pasodinti ant viso amžiaus į kalinį; bet po 20 metų tą ukininką paleido; 25 metams praėjus, ukininkas, jau gyvendamas Amerikoje, išgirdo, kad Björnsonas atvažiavo į Ameriką, į tą patį miestą, kuriame jis gyveno; ukininkas atėjo pas Björnsoną, grandžiai apsiverkė, padėkavojo Björnsonui ir pasakė, kad trokštąs pamatyti tėvynę, bet neturįs skatiko pargryžti; Björnsonas didei apsidžiaugė, priėmė ukininką, kaip brolių, davė jam pinigų parvažiuoti į Norvegiją, o paskui priėmė į savo namus.

Tarp pirmosios epochos Björnsono darbavimosi ir antrosios, kuri prasideda nuo 1876 m., perėjo 16 metų. Per šitą laiką jis rašė straipsnius, eileles, parašė taipgi kelias apysakas, vieną romaną ir vieną poemą; iš šitų darbų matyti, kad Björnsonas pradėjo mainytis; jam jau išrodė per siauros tos pažiuros ant gyvenimo, kurių jis iktolėi laikėsi; jis kreipia savo akis ant progresuojančios Europos, kurią jis suvis mažai pažino — ir žiemą, per kelis metus, gyvena Vokietijoje, Prancuzijoje ir Italijoje; jis skaito, mokinasi, mano, ką galima patėmyti iš jo darbų.

Antroji epocha, dirbimo Björnsono arba, pagal Brandeso žodžius, „antroji Björnsono jaunystė“ prasidėjo sukakus Björnsonui 40 metų. Pažinus jam Europą ir jos progresą, svietas plačiai prieš jį atsivėrė. Jis, tariant jo pačio žodžiais, tuojau patėmyjo, kad jo akys mato, o ausys girdi. 19 amžio idėjos padarė ant jo išpuđį, jis skaitė knygas apie visokias mokslo šakas, kaip antai, darbus St. Milliaus, Tėno, Makso Millerio, Darvino, užduotys amžio pasirodė jam aiškios; tai išreiškia ir pats Björnsonas, rašydamas kartą Brandes'ui.

Pirmiausias didelis darbas, kurį parašė Björnsonas, išsiplėtus galutinai jo talentui, yra drama „Bankrotas,“ tuojau buvo parašyta komedija „Redaktorius,“ romanas „Magngilda,“ drama „Leonarda“ ir kiti darbai. Daugelis — ir ne vieni tik konservatoriai — užmetinėja Björnsonui, buk jo paskutiniai darbai turi savyje tendenciją, buk Björnsono talentas nusileido iš tų augštybių, kuriose jis iš pradžių lakiojo. Ant to kritikas Brandes atsako: „Tendencija yra tai baidykla, su kuria visų šalių konservatoriai nori išbaidyti iš literatūros progreso idėjas, užmiršdami, kad tie patys raštai, kuriuos jie giria, taip-pat pilni tendencijos. Tik prie senųjų tendencijų pripranta taip, kaip žmogus pripranta prie nesveiko oro kambaryje, iš kurio jis niekad neišeina; aišku, kad užpuldinėja ne ant tendencijos abelnai, bet tik ant tendencijų, kurios nepatinka, ant amžiaus idėjų, o tos idėjos turi toki pat svarbumą del poezijos, koki kraujas del žmogaus organizmo. Tiesa, Björnsono darbuose antrosios epochos yra silpnos vietelės, bet kiekvienas negalės nepripažinti, kad jnose plaka galinga, nedirbtinė poezija, kad karšta meilė teisybės veda Björnsoną gražumi keliu. Kokia daugybė naujų nuomonių, kokios drašios ir sveikos pažiūros ant politikos ir gyvenimo klausimų. Ant galo, kaip humaniskai žiuri Björnsonas ant žmonių su kitokiomis, ne kaip jo, nuomonėmis!“ Apie formą naujų Björnsono darbų Brandes taipgi gerai atsišaukia.

Paskiau Björnsonas pradėjo užsijiminėti tik politika. 1881 m. jis išleido nedidelę knygutę, kurioje surinko savo kalbas apie respubliką. Ten Björnsonas tiesiog nurodo, kad respublika del Norvegijos būtų geriausia, bet revoliucijos jis nepranašauja; pagal jį

patį, jis tik nori pakelti klausymą, ydant jį apspreštu, nes tik tokiu keliu galima esą atrasti teisybę, o rezultatas pats pasirodysias. Tokios pat respublikaniskos dvasios — jo paskutinės eilės ir straipsniai. Ypatinga, kad ta pati konservatorių partija, kuri dabar nelaiko Björnsono už poetą, nusprendė stortinge (seime) duoti jam, kaipo poetui, algą nuo vyriausybės; teisybė, kad tuo tarpu Björnsonas da nebuvo radikalų ir respublikanų, o nuo tada daugumas stortinge prisidėjo prie demokratų partijos, ir dabar nėra ką ne kalbėti, kad nuo Björnsono atimtų algą. Ret, teisybę sakant, Norvegijos seimas skiria tokią algą visiems garsiems literatams, vis tiek kokių nuomonių jie laikytusi.

Björnsonas ne tik rašo daug apie politiką, bet varo smarkią agitaciją seime ir tarp žmonių. Jis yra geras kalbėtojas, ir tuojau pritraukia prie savęs klausytojus savo aiškioms ir išmintingoms pažiūroms. Nuo to laiko, kaip seimas pradėjo kovoti su vyriausybe už karaliaus *veto*, Björnsonas paliko pirmutiniu vadovu radikalų partijos. 1880 m. už atsitikimą su karalium, kurį Björnsonas iššaukė, už tai ką ans užgavo jį žodžiu, Björnsoną pradėjo persekioti; pastoriai taipgi pradėjo kabinėtis prie Björnsono už visokius mažmozius, o labiausiai už tai, kad Björnsonas nepripažįstąs velnio. Įpykintas ir pailsęs ilgai bekovodamas, Björnsonas iškeliaivo į Vokietiją ir Ameriką. Amerikoje jam kėlė ovacijas be galo, o jo skaitymai ir straipsniai apie padėjimą dalykų Norvegijoje padarė išpuđį. Bet ilgai gyventi toli nuo tėvynės jis negalėjo. „Aš noriu gyventi Norvegijoje, rašė jis Brandes'ui. — Noriu Norvegijoje plakti ir buti nuplaktu, Norvegijoje dainuoti ir mirti.“ Sugryžęs į tėvynę 1881 m., jis vel liko vadovu radikalų arba taip vadinamos muzikų partijos ir vel smarkiai pradėjo kovoti su vyriausybe seime. Per jo užnamą stortingas nepoiligam atidavė po sudu visus ministerius už tai, kad anie neišpildė stortingo prisakymo, ant kurio karalius buvo uždėjęs savo *veto*: pagal konstituciją karalius trisyk gali dėti *veto* ant nusprendimo stortingo, bet jaigu stortingas po tų trijų sykių neatmes savo nusprendimo, tai nusprendimas turi buti išpildytas, nežiurint ant *veto*. Išskiriant stortingo perdėtinį, Johaną Sverdrupą, nieks Norvegijoje neturi tokios įtekmes ant žmonių, kaip Björnsonas.

10 dieną rugpjūčio m. 1882 m. visa Norvegija šventė 25 metų jubilėjų Björnsono romano „Synnøve Solbakken.“ Pas poetą susirinko daug pažystamų ir pasekėjų iš visu kampų Skandinavijos, buvo daug kalbų ir gauta daug telegramų iš visų kraštų svioto.

Ikišiol Björnsonas eina tuomi pačiu keliu, kurį iš pradžių išsirinko; visi žino, koks ginčas, da ir dabar nepasibaigęs, neipersenei kilo tarp Švedų ir Norvegų; beveik galėjai sakyti, kad Norvegai suvis atsiskirs nuo Švedų. Ant užpuldinėjimo priešų, kurių Björnsonas tarp konservatorių Norvegų nemažai turi, nekalbant jau apie Švedus, jis suvis nežiuri. „Jis žino — kalba Brandes, — kad už jį eina beveik visa Norvegų tauta, kame iš poetų galėjo susilyginti su juo tik Viktor'as Hugo. Tardamas jo vardą, rodos, atidarai duris dvasiško Norvegų gyvenimo.“

Balandis.

Imant į misli dabartinę buseną mūsų tautiško atgijimo, negalima nepripažinti, jog pasavinimas Lietuviams Norvegų lieteratūros butų daug naudingesnis už vertimus kokių kitų literatūrų Europos tautų, kurių gyvenimas Lietuviams yra per daug svetimas.

Red.